

**АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ ПРАВО****ОБРУСНА С. Ю.,**

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства
(Черкаський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України)

УДК 347.734.001.32

ДЖЕРЕЛА БАНКІВСЬКОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

У статті розглянуто концептуальні підходи до розуміння сутності джерел банківського права, їх системи, критеріїв класифікації. Проаналізовано окремі види джерел, вказано на їх особливу роль у правовому регулюванні банківської діяльності.

Ключові слова: банківське право, джерела банківського права, види джерел банківського права, судова практика, правові звичаї, банківське правове мислення.

В статье рассмотрены концептуальные подходы к пониманию сущности источников банковского права, их системы, критериев классификации. Проанализированы отдельные виды источников, указано на их особую роль в правовом регулировании банковской деятельности.

Ключевые слова: банковское право, источники банковского права, виды источников банковского права, судебная практика, правовые обычаи, банковское правовое мышление.

The article deals with conceptual approaches to understanding the nature of banking law sources, their system and classification criteria. Some kinds of sources have been analyzed and their specific role in the process of legal regulation of banking activity has been focused on.

Key words: banking law, sources of banking law, kinds of sources of banking law, jurisprudence, legal customs, banking legal thinking.

Вступ. Світові глобалізаційні та інтеграційні виклики, розвиток ринкової економіки, розширення сфери діяльності комерційних банків та спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, зміна характеру взаємовідносин банків із клієнтами та низка інших факторів вказують на необхідність подальшого удосконалення правового забезпечення банківської системи та банківської діяльності. Дослідження теоретичних та прикладних аспектів джерел банківського права дозволить окреслити їх систему, сприятиме не лише удосконаленню понятійно-категоріального апарату банківського права, а й досконалому регулюванню банківських правовідносин, стане запорукою ефективного правового забезпечення стабільного розвитку та діяльності банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України, якісно вплине на розбудову правової держави.

Постановка завдання. Дослідження проблеми джерел банківського права актуалізується тим, що поняття «банківське право» міцно закріпилося в науково-юридичній терміно-

логії та широко використовується в практиці банківської діяльності. При цьому проблеми визначення його сутності та місця в системі національного права, напрацювання теоретичних засад і нині залишаються актуальними для юридичної науки, про що свідчить аналіз наукових видань як попередніх, так і останніх років. Проблеми джерел банківського права окремо або в контексті іншого предмета дослідження розглядали Л. Латковська, Є. Карманов, О. Качан, В. Кротюк, О. Орлюк, В. Приходько, А. Селіванов та інші вчені. Водночас, незважаючи на актуальність та важливість зазначеної проблеми, у юридичній науці їй приділено недостатньо уваги. Про це свідчать і незначна кількість спеціальних комплексних праць, і фрагментарний характер наукових публікацій.

Не менш важливим є й практичний аспект вказаних проблем. Адже сьогодні стабільність банківської системи і національної валюти, ступінь захищеності інтересів вкладників, нормалізація фінансових потоків та розрахункових відносин мають для економічної безпеки держави досить вагоме значення та прямо залежать від належного правового регулювання банківської сфери. У контексті цього проблема вироблення концептуальних підходів до розуміння сутності джерел банківського права, їх системи, критеріїв класифікації, застосування в банківській діяльності має сьогодні вагоме теоретичне та практичне значення.

Результати дослідження. Аналіз теоретичних та прикладних аспектів джерел банківського права варто розпочати із визначення самого поняття «джерело банківського права». Його формулювання утруднюється насамперед тим, що в юридичній науці відсутнє загальноприйняте поняття джерела права. Правова наука розглядає зміст поняття «джерело права» з огляду на різні рівні розуміння, підходи та концепції, які досить ґрунтовно узагальнено в дослідженні В. Качур [1, с. 37]. Традиційно більшість науковців формулюють це поняття крізь призму форми права. Під джерелом права розуміють спосіб вираження та закріплення правових норм [2, с. 264] чи спосіб визнання соціальних норм як обов'язкових [3, с. 149].

При цьому з'являються публікації, автори яких прагнуть відійти від усталеної традиції. На наш погляд, заслуговує уваги визначення, запропоноване В. Качур, у якому автору вдалося поєднати різні рівні пізнання: матеріальний, формальний, ідеологічний та історичний. З огляду на це джерела права ним розглянуто як виражені назовні в певних формах ідейні та матеріальні витоки права, що відображають його цінність у конкретних умовах [1, с. 37]. Вважаємо, що до визначення змісту поняття «джерела банківського права» варто застосовувати комплексний підхід, виходячи з особливостей цих джерел та суспільних відносин, які вони регулюють. Такі тенденції нині простежуються й в науці банківського права. Із цього приводу є, на нашу думку, досить слушною думка М. Марченка, який відзначає, що джерело права, як і саме право, не варто визначати лише з однієї будь-якої окремо взятої позиції, це сприятиме його неповному, однобічному визначенню та спотвореній уяві про нього [4, с. 44].

Аналіз низки публікацій свідчить, що в наукових колах простежується досить стійка тенденція щодо визначення банківського права України як самостійної галузі або ж обґрунтування його приналежності до комплексних галузей права. Хоча й доволі усталеною є позиція віднесення його до підгалузі фінансового права. При цьому автори обох точок зору незаперечно відзначають, що банківське право досить динамічно розвивається протягом останніх років. Такий же розвиток притаманний і джерелам банківського права. Тому обмежуватись лише застосуванням формального підходу до їх визначення не варто.

Традиційно джерела банківського права також розглядають крізь призму формально-го (юридичного) підходу. Так, О. Орлюк визначає джерела банківського права як систему його зовнішніх форм, що регулюють суспільні відносини у сфері створення та функціонування банківської системи, здійснення банківських операцій, а також організації та здійснення регулювання Національного банку України (далі – НБУ) органами державної влади та банківськими об'єднаннями [5, с. 82]; В. Кротюк – як спосіб вираження норм права, прийнятих компетентними на те органами держави за участі національного банку й умов, що призначені для регулювання відносин між НБУ та комерційними банками, комерційними банками та клієнтами в процесі банківської діяльності [6, с. 20]. О. Костюченко ви-

значає джерела банківського права з огляду на загальне поняття джерела права як форми вираження державної волі в нормативних актах – офіційних письмових документах компетентного органу держави, у яких встановлюються норми права [7, с. 44]. Із цих позицій до джерел банківського права відносять Конституцію України, міжнародні договори України, закони України (загальні та спеціальні; підзаконні нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, локальні нормативно-правові акти). Однак, як справедливо зазначає В. Приходько, указані визначення та класифікація не враховують процес реалізації норм права, завдяки якому вони є регулятором суспільних відносин, і таке обмеження не визначає всієї їх специфіки [8]. Вважаємо досить слушною думку О. Олійник, яка вважає необхідним під час формулювання поняття та визначення системи банківського права враховувати регулятивний вплив джерел, тобто їх здатність визначати конкретну правову поведінку суб'єктів банківських правовідносин. Нормативним підтвердженням необхідності використання такого розуміння джерел банківського права, на думку вказаного автора, є відсилання до банківських правил, звичаїв, банківської практики, що зустрічаються в нормативно-правових актах. Тому до переліку джерел О. Олійник відносить й банківське правове мислення, що засноване на економіко-фінансових потребах банківської діяльності й формує оцінку ефективності та об'єктивності правових норм [9, с. 50]. Думку про визначення банківського правового мислення як своєрідного джерела банківського права підтримує й О. Качан [10, с. 12].

Хоча в науковій літературі знаходимо й низку заперечень щодо визначення правового мислення як джерела банківського права, вважаємо що така позиція має цілкове право на існування, але потребує більш вагомого обґрунтування, що може бути здійснено з використанням названих чотирьох рівнів розуміння поняття «джерело права». Систему джерел банківського права також варто вибудовувати з урахуванням названих підходів та визначити її складовими матеріальні, ідеологічні, формальні, історичні джерела. З огляду на це до джерел банківського права слід віднести нормативно-правові акти; міжнародні правові акти, звичаї та стандарти; банківські звичаї, правила, банківську практику, що є елементами банківського правового мислення; судову практику. Остання як джерело права заслуговує особливої уваги. Незважаючи на те, що в юридичній літературі немає єдиного підходу до визначення вказаного поняття, судову практику розглядають як об'єктивний досвід індивідуально-правової діяльності компетентних органів та визначають її як поточну, прецедентну та керівну [11, с. 140]. Правову легалізацію судової практики як джерела права, у том числі й банківського, простежуємо в ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України» [12]. Крім того, для банківського права вказане джерело є вагомим і з погляду соціально-правового досвіду. Особливо це стосується правовідносин у сфері кредитування, банківської таємниці, банківського регулювання та нагляду тощо.

Висновки. Аналіз вказаних проблем дав змогу сформулювати такі висновки: банківське право – це не механічне об'єднання норм основних галузей права, а якісно нове, юридично цілісне правове утворення, що формується як галузь та об'єднує за єдиними предметними, тематичними та цільовими ознаками юридично неоднорідні відносини в цілісне утворення, що збагачує їх зміст, сприяє виробленню якісно нових понять, положень й у зв'язку із цим суттєвому розвитку юридичної науки та практики. Таким чином, перспективним напрямом досліджень є з'ясування суті та системи джерел банківського права. Джерела банківського права варто визначити як виражені в певних формах ідейні та матеріальні витоки права, що регулюють суспільні відносини у сфері здійснення банківської діяльності та відображають його цінність у конкретних умовах. До джерел банківського права слід віднести нормативно-правові акти; міжнародні правові акти, звичаї та стандарти; банківське правове мислення; судову практику. Потребують подальшого аналізу окремі види джерел банківського права, зокрема банківське правове мислення та судова практика.

Список використаних джерел:

1. Качур В.О. До розуміння та визначення поняття «джерела права» / В.О. Качур // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2013. – № 6–1. – С. 36–39.
2. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3 т. / отв. ред. М.Н. Марченко. – М. : НОРМА, 2001– . – Т. 2 : Право. – 2001. – 549 с.
3. Теория права и государства : [учебник для вузов] / под ред. Г.Н. Манова. – М. : БЕК, 1995. – 549 с.
4. Марченко М.Н. Источники права : [учебное пособие] / М.Н. Марченко. – М. : ТК Велби ; Проспект, 2005. – 760 с.
5. Орлюк О.П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства / О.П. Орлюк – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 104 с.
6. Кротюк В.Л. Національний банк – центр банківської системи України: організаційно-правовий аналіз / В.Л. Кротюк – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. – 248 с.
7. Костюченко О.А. Банківське право : [підручник] / О.А. Костюченко. – 3-тє вид. – К. : Видавництво А.С.К., 2003. – 928 с.
8. Приходько В.П. Особливості системи джерел банківського права / В.П. Приходько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.uabs.edu.ua/jspui/1/Prikhodko.pd.
9. Олейник О.М. Основы банковского права : [курс лекций] / О.М. Олейник. – М. : Юристь, 1997. – 450 с.
10. Качан О.О. Банківське право : [навч. посіб.] / О.О. Качан – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 288 с.
11. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : БЕК, 1995. – 320 с.
12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI (редакція від 1 травня 2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2453-17.

ПІДГОРНИЙ Б. А.,
здобувач кафедри
адміністративного права
та адміністративної діяльності
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 342.95

**ФОРМИ АДМІНІСТРУВАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ
СИНТЕТИЧНИХ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ЗМІСТ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ**

Статтю присвячено дослідженню сутності форм адміністрування протидії незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів. Встановлено поняття, охарактеризовано їх класифікацію у сфері адміністрування протидії незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів. Виділено правові та неправові форми адміністрування протидії незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів. Форми адміністрування протидії незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів запропоновано умовно поділити на три групи, які передбачені в таких нормативних актах: а) Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», б) Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», в) інших законодавчих та нормативних актах.

Ключові слова: поняття, класифікація, форми, адміністрування протидії незаконному обігу синтетичних наркотичних засобів.

